

**АНОНСЪТ КАТО ДИГИТАЛЕН ПАРАТЕКСТ
(ВЪРХУ ДОКУМЕНТАЛНИТЕ ФИЛМИ ЗА КОМУНИЗМА В
ИНТЕРНЕТ)**

СНЕЖАНА ПОПОВА

**Announcement as a digital paratext
(on documentaries on communism on the internet)**

Snezhana Popova

Резюме: Според изследвания документалните филми са сред предпочитаните от младежите източници на информация за времето на комунизма в България. Анонсирани ли са тези филми, как са анонсирани, съдържат ли анонсите собствено послание? В статията анонсите на филми се разглеждат като паратекст със специфични характеристики в интернет пространството. Проучването се ограничава в периода 2006-2015 и взема за „филми за комунизма“ документалните филми, разработващи сюжети от периода 1944-1989, в който се съсредоточават представите за „комунизъм в България“. Анонсите са разгледани във връзка с интернет платформите, които ги лансират, от една страна, и с филмовите творби, от друга.

Ключови думи: паратекст, филми, анонс

Abstract: According to research, documentaries are among young people's favorite sources of information on the time of communism in

Bulgaria. Are these films announced, how are they announced, do announcement have their own message? The article looks into film announcements as a paratext with specific features on the internet. The study covers the period 2006-2015 and regards as “films on communism” the documentaries, developing plots from the period 1944-1989 in which concepts on “communism in Bulgaria” are concentrated. Announcements are viewed in connection with online platforms promoting them, on the one hand, and with cinematographic works, on the other.

Keywords: paratext, film, announcement

Не са малко изследванията на съдържанието и движението на информацията в интернет, които се записват под метафоричното обобщение „More is Less“, направено преди десетина години за международните новини (Paterson, 2007). В следващо време подобни резултати са получени за британски, германски, аржентински, а също така и за френски информационни сайтове (Marty, Rebillard, Pouchot, Lafouge, 2012). Важно е да се отбележи, че споменатите изследвания се схождат чрез споменатото обобщение, но извяват ред нюанси, свързани със спецификата на интернет практики и платформи. Български проучвания на информацията в интернет също не липсват, но повечето от тях не целят обобщения за отношението между изобилие и разнообразие. Изборът ми на тема за участие в юбилейното издание на Семинара на катедра „Радио и телевизия“ е микроскопичен опит за надникване в това поле.

Наистина микроскопичен, защото се ограничава до анонсите на тематично ограничени документални филми. Изборът на документалните филми „за комунизма“, при цялата условност на названието, бе поощрен от данни на НЦИОМ (Национално представително проучване, 2013): младежите между 15 и 35 години твърдят, че научават за времето 1944-1989 колкото от обичайни

източници (роднини, учители, учебници), толкова и от медиите (документални филми, интернет, телевизия)¹. Как младежите срещат такива филми в интернет? Анонсирани ли са филмите и по какъв начин? Съдържат ли анонсите собствено послание? – това са някои от въпросите, чиито поне частични отговори се търсят в следващите редове.

Паратекстът в интернет

До документални филми в интернет се достига чрез движения в мрежата и в срещи със съпътстващи текстове. За окръжаващите текстове използваме понятието „паратекст“, въведено от Жерар Женет през 1982 като граница, „праг“ между вън и вътре, между света на читателя и света на творбата. Първоначално то обозначава сведенията за самата творба – автор, заглавие, предговор, илюстрации и т.н., като идеалният пример е книгата. „Класическият“ паратекст обявява „статута на обекта, който държим в ръце, и ни позволява да преминаваме от нашия свят, където писателите пишат книги и ги публикуват, книгите се продават, биват четени и т.н., в света на разказа“ (Vitali-Rosati, 2015).

Разнообразните употреби на паратекста в условията на масовата комуникация разширяват представите за неговите функционалности: „Паратекстовете могат да удържат прочита на даден текст в дискурса, за целите на който той е възникнал, или да го пренасочват към друг тип дискурс“ (Великова, 2006: 35). Освен това в мрежата паратекстът се разраства и разнообразява – менюта за навигация, адреси, линкове, бутони за мнение, за пазаруване, за видео. В мрежата има огромно количество паратекст, който е „операционен“, който е „място за действие“, „междинен текст“, в който падат граници между страници, платформи, потребителски дейности (четене, купуване, лайкване, изразяване на мнение) (Vitali-Rosati, 2015).

Изследването

¹ От учебници – 60%, от документални филми – 50%, от интернет – 50%; от учителите – 48%; от телевизията – 46%; от роднини и близки – 44%.

Изследването се основава на презумпциите, че както и да се случи срещата с документален филм в интернет, този филм по някакъв начин е анонсиран (линк, адрес, текст, серия от препратки и т.н.), и че всеки анонс поддържа връзка с интернет платформата, която го лансира, от една страна, и с творбата, от друга. Предварително проучване показва, че в анонсите на документални филми, разработващи сюжети от времето между 1944 и 1989 година, лексемата „комунизъм“ (рядко „социализъм“) в общия случай присъства експлицитно и, съответно, може да служи в комбинации от ключови думи за търсене в интернет². Изследването е ограничено в десетгодишен период (2006-2015), който благоприятно включва 20-ата годишнина от 10 ноември 1989, стимулирала доста документални и други творби. За анализ са взети анонсите на филми за България и за българи, включително копродукции.

Анонсите придружават общо 23 филма, които представят основно жертви на комунистическия режим (най-често на Държавна сигурност), в отделни случаи – съпротиви спрямо режима, недооценени приживе творци, събитийни обзори на периода 1944-1989. Филмите са преобладаващо произведени във втората половина на изучения период, където се съсредоточават по-сложните от гледна точка на политическите преоценки филми като „Горяни“ (2011), „Последният лов“ (2011), „Вапцаров. Пет разказа за един разстрел“ (2013), „Народен дом на терора“ (2015).

Най-широко анонсираните филми са случайни

Доколкото изследването е прицелено в интернет анонсирането, „случайността“ в случая няма връзка със съдържанието и качествата на филмите. Най-споменаваните филми в момента на проучването са: „добре разгласен“ („България 1944-1989. Забранена истина“, 2012 – резултат от германски проект, реализиран с помощта на фондация „Конрад Аденауер“ и много спонсори, има

² Търсенето чрез ключови думи в случая е „дублирано“ с търсене чрез заглавията на вече издирените филми. Проучването е направено в периода 20 август-20 септември 2016, съответно, цялата информация за сайтове и текстове е валидна към този период.

собствен сайт), „изненадващ“ („Последният лов“, продуциран от Радостина Константинова, в който става дума за преговори на Тодор Живков от 1988 за излизане на България от Варшавския договор) и „удивително кратък“ („България в годините на комунизма“ на Мерим Тенев, с времетраене 2:56, излъчен по ТВ7 през 2011).

Изобилието от анонси няма стойност на подчертаване, тъй като няма закономерност – това се отнася съвсем не само за документалните филми, разбира се. По тази причина символи на документалното кино „за социализма/комунизма“ остават „Дишай“ на Юри Жиров (1988) и „Дом №8“ на Николай Волев (1986).

Много текстове, малко анонси

Интернет платформите се различават по стила си в представянето на филмите и в препращането към други текстове.

Националният филмов център представя лаконично само субсидираните филми, като анонсите се схождат с тези на Българската национална телевизия по това, че често наподобяват трейлъри на игрални филми. Специализираните сайтове (documentalni-bg.com, kinofen.net, documentalni.com) включват търсените в настоящото изследване филми по-скоро по изключение³. Същевременно присъствие заявяват авторски сайтове (desebg.com на Христо Христов, frontalno.com на Радко Димитров), като анонсите обикновено са собствени подписани текстове, а desebg поддържа и електронна филмотека. Платформите vbox7 и Youtube си приличат по това, че утвърждават имена на хора, които качват документални филми (stan4o12cska, popov9333, ranche todorov и т.н., включително собствени – ivo yanev), чиито анонси (ако не „липсват“, т.е. не се ограничават до линк) невинаги съобщават дори авторите на филма.

³ Макар да предлага типология на документалните филми (препоръчителни, образователни, исторически, мистериозни, анимационни, космос, земя, хора, природа, животни, България и здраве), сайтът documentalni-bg.com позволява чрез „България“ и „история“ да се стигне само до „Горяни“.

Както се забелязва, не всички интернет посредници за среща с документалното кино генерират анонси. В платформите за обмен в общия случай се взема анонса от излъчващата телевизия, основно БНТ. Понякога зад определени анонси се разкрива многостепенно „прехождане“ на текст от място на място, със или без редакция. Сред изучените интернет платформи на практика анонси дават телевизиите, които излъчват филмите, и авторските сайтове, самоангажирали се с документалното кино.

Практиките на препращане при различните сайтове също се различават, като очертават алтернативно поведение – склонност към самоцитиране и позоваване на „себеподобни“. При авторските сайтове това е забележимо: *desebg* отправя „навътре“, към собствени текстове; *frontalno* дава линкове към *desebg*, сайтове на творци и на проекти, но не и към традиционни медии; и двата авторски сайта биват подхващани охотно в блогове. След старта на „Денят започва с култура“ (2010) БНТ също дава линкове само към себе си; преди това – основно към текстове във вестник „Култура“. БТВ оповестява широко и с различни средства отделни документални филми, които излъчва (напр. „Последният лов“, 2011), и предпочита да препраща към портал „Култура“.

Анонсират авторите

Ред форми за представяне на филми имат свой собствен живот в медиите и „пътуват“ из мрежата чрез препредаването на цялостни текстове или на избрани техни части. Например, филмът „Накаран да замлъкне“ за Георги Марков (2012), копродукция с българско участие, е отбелязан от БНТ, портал Култура, *cinefish.bg*, *vlastta.com* и т.н. с текст, препредаващ пресконференция на режисьора след премиерата; критическият поглед към филма (на Христо Христов) остава слабо тиражиран и такъв е общият случай с критическите текстове. При подхващането на анонси един от друг предимство отново получават авторски интерпретации (напр. около филма „Гъоч“, 2010, представен в лични сайтове, платформа за продуциране на филми „Моноколектив“,

Медиапул, форум rotak.eu, вестник „Заман“, БНТ и пр.). Отсъствието на възгледи за визуализацията на анонсираните филми (обикновено начален кадър или горящи свещи) закрепва властта на авторите над анонса.

В този смисъл появата на „Денят започва с култура“ по БНТ повлиява цялостно анонсите на документални филми в мрежата. Наличието на регулярна аудиовизуална информация за излъчвани и предстоящи филми се оказва ресурс за най-различни платформи. Предаването осигурява сигурна среща с авторите и доста по-рядко – с критик, поне що се отнася до тук визираните филми. Така „версията“ на авторите на документални творби получава фактическа интернет подкрепа, освен ако не става дума за много остри скандали около филми, което ще споменем след малко.

Коментарът като анонс

Присъства най-често при свеждането на анонса до линк, практикувано при платформите за обмен и самопубликуване vbox7 и youtube – коментарите за филма почват веднага, те са послесловът, който фактически работи като анонс. Случаите с различните филми са конкретни; общото е в позицията на коментаторите, които могат да бъдат анонимни и това има връзка с тежестта, придавана на техните мнения.

Предвид особеностите на „филмите за комунизма“, споровете около тях обикновено не са творчески и разноречивите отзиви съвсем не са рядкост. Не всички филми обаче получават анонса „спорен филм“. Това обикновено се отнася за творби, отхвърляни от наследниците на филмовите герои като неправдиви („Вапцаров: пет разказа за един разстрел“, 2013) и дори нечестни и позорящи („Чичо Тони, тримата глупаци и ДС“, 2013). Доста медии проявяват чувствителност към аргументациите на засегнати страни, а за някои издания даването на трибуна за (само)защита изглежда като собствена политика (напр. „168 часа“). Остро спорещите коментари функционират като анонс-етикет,

който се натрапва от най-различни места в мрежата, „изяжда“ самия филм и постепенно се настанява на неговото място.

Заклучение

Ако се върнем към младежите, които твърдят, че получават информация за времето 1944-1989 от т.нар. „филми за комунизма“, трябва да отчетем, че те срещат въпросните филми по своите интернет маршрути и, много често, чрез своите групи в социалните мрежи, където се предлага и препоръчва изобилно, а определени мнения се ценят. Няма как да бъдат реконструирани многообразните пътища до филмите, но сигурно е, че те пресичат по някакъв начин филмовия анонс в интернет, характеризирани в текста по-горе.

Резултатите от изследването показват, че анонсите на филми в интернет функционират като дигитален паратекст, който поддържа плътна връзка с носещата го интернет платформа и доста по-крехка връзка със самия филм като обект на презентиране. Платформите „владееят“ филмите чрез своя стил на анонсиране и чрез практиките си на препращане към други сайтове.

Влизането на потребителя в света на творбата се случва чрез междинен текст от няколко основни типа: „всеприсъстващ“, който се оказва лансиран от създателите на филма, изцяло или частично; „алтернативен“, в т.ч. критически, генериран встрани от официалните центрове за производство и разпространение на филми, и, съответно, в по-малка степен популярен; „етикетиращ“, който преобразува информацията за филма в представяне на спореци по него страни и техните конкретни аргументи, с което „изтрива“ филма чрез коментар.

Така погледнато, анонсите на филми в интернет съдържат собствено послание. Поне докато съдържанието на филма не го надхвърли, измени или оспори.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ВЕЛИКОВА, Снежана (2006). Категорията паратекст в масовата комуникация. Шумен, *Маргиналии* 2.

НАЦИОНАЛНО представително проучване „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“. *Да преподаваме историята на комунизма*, 2013, с. 7-53.
http://www.kas.de/wf/doc/kas_10764-1442-11-30.pdf?130927085054

MARTY, Emmanuel, **REBILLARD**, Franck, **POUCHOT** Stéphanie, Thierry **LAFOUGE** (2012). Diversité et concentration de l'information sur le web. Une analyse à grande échelle des sites d'actualité français. *Réseaux*, 6/2012 (n° 176), pp. 27-72.

<http://www.cairn.info/revue-reseaux-2012-6-page-27.htm>

PATERSON, Chris (2007). International News on the Internet: Why More is Less. *Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics*, vol. 4, n° 1/2, pp. 57-66.

http://www.communicationethics.net/journal/v4n1-2/v4n1-2_12.pdf

VITALI-ROSATI, Marcelo (2015). Paratexte numérique : la fin de la distinction entre réalité et fiction ? Littérature et résonances médiatiques : nouveaux supports, nouveaux imaginaires. *Cahier ReMix*, 2014, n° 5 Montréal : Figura, Centre de recherche sur le texte et l'imaginaire.

<http://oic.uqam.ca/fr/remix/paratexte-numerique-la-fin-de-la-distinction-entre-realite-et-fiction>